REDEVOERING VAN MR. E. H. TOXOPEUS TER ALGEMENE VERGADERING VAN DE VOLKSPARTIJ VOOR VRIJHEID EN DEMOCRATIE OP 28 MAART 1969 TE GRONINGEN.

Niet publiceren vóór Vrijdag 28 Maart 1969 21.00 uur, en rekening houden met de mogelijkheid, dat de uitgesproken tekst afwijkingen zal vertonen.

De onenigheid, ja de onderlinge haat en nijd in sommige partijen hebben de laatste tijd zoveel rumoer veroorzaakt, dat het streven naar verbetering van de politieke toestand door de V.V.D. daarbij is als een oase in de woestijn. Wie vandaag nog niet heeft begrepen dat het schamperen op de rust van het kerkhof, die in de V.V.D. zou heersen, werd ingegeven door bittere afgunst, is blind.

Na de verkiezingen van 1967 hebben wij het Liberaal Beraad ingesteld en de werkgroep die het materiaal moest aandragen. De discussies, zowel in de werkgroep naar ik meen, als in het beraad kenmerkten zich door openhartigheid en door bereidheid om naar elkaar te luisteren, door de wil om samen te komen tot plaats- en taakbepaling van het liberalisme in deze tijd en een goede presentatie ervan. Het spreekt vanzelf dat binnen de kring van hen die het liberalisme aanhangen verschillen van mening bestaan. Het zou onnatuurlijk zijn als het anders was. De drang om tot een nieuwe aanpak te komen leeft waarlijk niet bij anderen alleen. De verschillen van inzicht echter bleven binnen het kader van het liberalisme. Nooit kregen wij het gevoel met politieke tegenstanders om de tafel te zitten. Daar zou dan de grens gelegen hebben die de door sommigen gewenste scheiding der geesten zou hebben moeten inluiden. Zo is het mogelijk gebleken een rapport op te stellen, geschikt voor nadere discussie, een rapport dat, wat men er ook op zal kunnen aanmerken, duidelijk een gezindheid ademt: die van het moderne liberalisme. Het heeft mij zeer verheugd dat het beraad eensgezind heeft uitgesproken overtuigd te zijn van de noodzaak, nu en in de toekomst, van het bestaan van een politieke partij op de basis van het liberalisme. Hoe zij heet, die partij, is niet van belang. Hoe groter zij is, hoe beter. Van wezenlijk belang is dat zij stoelt op het liberalisme. Dat is een heel duidelijk antwoord aan hen die menen dat men politiek moet beoefenen zonder het richtsnoer van een beginsel.

De V.V.D. heeft zich enthousiast bezig gehouden met de rapporten van de Commissie Eiezer-Gekozene en van de Sociaal-Economische Commissie over het ondernemingsrecht. Hier demonstreerde zich de werkzaamheid en belangstelling der leden en de partij kwam dan ook tot diepgaande discussie en duidelijke uitspraken.

Ik meen dat deze vergaderingen de evolutie van de V.V.D. van laat ik maar zeggen het stadium van "kiesvereniging" naar politieke partij markeren. De leden nemen meer dan vroeger deel aan de politieke meningsvorming en standpuntbepaling, zij zijn erbij betrokken en dragen verantwoordelijkheid. Dat is verheugend en noodzakelijk, want het is de werking der democratie in de partij. Zo wordt de democratie hecht verankerd en versterkt, dat is het beste bolwerk tegen anti-democratische krachten. Ons staatsrechtelijk bestel - aangepast maar niet fundamenteel gewijzigd - biedt de burger alle mogelijkheden tot het uitoefenen van zijn democratische rechten maar die burger moet wel de moeite nemen die mogelijkheden te gebruiken. Het is een goede zaak dat de burgers die in de V.V.D. zijn verenigd in toenemende mate die mogelijkheden benutten. Het is een goede zaak dat de partijleiding, met toegewijde medewerking van velen, bereid en in staat blijkt deze discussies op gang te brengen.

Vorig jaar heb ik erop gewezen, dat de partijvernieuwingsdrang nog niet meer had opgeleverd dan afsplitsingen in plaats van grotere eenheden. De toestand van nu is niet beter. De K.V.P., A.R.P. en C.H.U. streven naar een C.D.U. Ik weet wel dat hun voormannen dat zo duidelijk niet zeggen omdat de achterban er nog niet aan toe is, maar het streven is er. Ons oordeel over een dergelijk blok is bekend: Wij zien daarin de uitbreiding over een nog breder vlak van de politieke meningsverschillen binnen ieder der partijen. En wij blijven ervan overtuigd en zien die overtuiging telkens opnieuw door de feiten bevestigd, dat het gemeenschappelijk beleden geloof niet voert tot gemeenschappelijk politiek inzicht. Ik verwacht dat dit inzicht bij de aanhang der confessionele partijen veld blijft winnen en dat dat proces door het stichten van een C.D.U. niet tot staan zal worden gebracht.

Niettemin, Mijnheer de Voorzitter, voor het heden hebben de confessionele partijen een band die hen bijeenhoudt; dat is al heel wat vergeleken bij de P.v.d.A. Die P.v.d.A. is op waarlijk wanhopige wijze verdeeld in sociaal-democraten en Nieuw Links.
Het congres aan het begin van deze maand bood een beeld van opperste verwarring en gespletenheid, van fundamentele politieke meningsverschillen. Het lijkt wel haast niet anders mogelijk dan dat men bij de poging om de eenheid te herstellen tot de slotsom moet komen dat daar wél politieke tegenstanders rond één tafel zitten. De bijna woeste vreugde-uitingen van de heer van der Louw na de bestuursverkiezing lijkt niet geboren uit voldoening over een toekomstige goede samenwerking.

Het was in feite Nieuw Linies dat de P.v.d.A. dreef tot de uit-

spraak dat zij niet met de K.V.P. zal samenwerken.

De "huidige" K.V.P., Mijnheer de Voorzitter. Ik dacht eigenlijk dat dergelijke formuleringen thuishoorden in de verleden tijd.
Kan men vandaag de kiezers daarop nog tracteren? Zal de K.V.P. zonder Schmelzer niet meer de huidige zijn? Voor mij Staat vast dat met de K.V.P. de A.R.P. en de C.H.U. ook in de ban zijn gedaan. Want die partijen kunnen nu niet zo maar hun gesprek van de achttien stopzetten. Mijn mening vindt bevestiging in de wanhoop die wordt getoond door diegenen in de confessionele partijen, die hun hart aan de P.v.d.A. hebben verpand. Wel, Mijnheer de Voorzitter, als zij hun zin krijgen dan zal de kiezer er eerst recht niets meer van begrijpen. De uitspraak van de P.v.d.A. was een steun voor het Kabinet en ook een versterking van de positie van de V.V.D. De heer den Uyl . heeft ons reeds gemaand die positie uit te buiten. Laat de heer den Uyl zichzelf maar raad geven, hij heeft het meer nodig dan wij.

Wij zelf, Mijnheer de Voorzitter, zien in de ontwikkeling geen aanleiding tot enige beleidswijziging: Wij hebben coalitie- afspraken gemaakt en een beleid mee aanvaard en wij rekenen er doodgewoon op dat alle vier deelnemers dat beleid loyaal steunen.

Maar niet slechts die uitspraak was van belang. Ook het feit dat de P.v.d.A. zich heeft gedemonstreerd als een gezelschap waar- mee voorshands geen enkele andere partij zal willen samenwerken is van betekenis. De kreet van de heer den Uyl dat de P.v.d.A. er nu alles op zal moeten zetten om de progressieve krachten uit A.R.P. en C.H.U. los te weken getuigt daarom van een mateloze zelfoverschatting, ingegeven door de moed der wanhoop. De vage droom van een progressieve concentratie rond de P.v.d.A. lijkt nu wel geëindigd in een kil ontwaken: de P.v.d.A. zal stellig verlies lijden, wat zij ook doet.

Vreugde, Mijnheer de Voorzitter, over de mogelijke ondergang van de grote democratisch-socialistische partij in ons land gevoel ik niet. De democratie kan niet zonder oppositie, dat is constructieve oppositie, die een keuzemogelijkheid voor de kiezers biedt. Het verdwijnen daarvan geeft slechts aanleiding tot zorg.

Dan blijft nog, Mijnheer de Voorzitter, het zo onpolitieke gezelschap D'66. Er zijn er die in D'66 een potentieel bondgenoot van de socialisten zien, maar ook zijn er die een alliantie van D'66 met de liberalen mogelijk achten. Dat mag dan een bewijs zijn van slordig denken of van de wens die de vader der gedachten is, het is ook een bewijs 'van het feit dat D'66 niet politiek te plaatsen valt. Dat heeft D'66 dan gemeen met de confessionele partijen.

Zij die zo'n alliantie willen moeten tcch weten dat D'66 zelf ver- klaart geen visie te hebben, geen richtsnoer voor politiek handelen.
Zij moeten toch weten dat het resultaat van de Stelling: kijk naar ons werk in de Karner en Ge ziet wie wij zijn, precies hetzelfde is als het vragen van blind vertrouwen aan de kiezers. Zij moeten toch weten dat het belangrijkste verkiezingspunt van D'66 was de gekozen minister-president en dat dit punt thans aan zijn derde herziene druk toe is en dat D'66 het niet als voorwaarde voor deelneming aan de regering zal handhaven.

Mijnheer de Voorzitter, juist in dit verband verheugt het mij zo te weten dat in liberale kring algemeen wordt uitgesproken dat er een op de liberale beginselen berustende partij moet zijn en blijven in ons land. Voor het heden staat niet vast wat D’66 wil, dus is het ijdel te praten over regeringsmogelijkheden met deze groep. Eén ding Staat wel vast: de politieke ontwikkeling in ons land zal niet dulden dat niet ruim voor de verkiezingen D'66 kleur bekent.

Voor wat ons betreft meen ik te mogen zeggen dat, indien het Kabinet-de Jong voortgaat op evenwichtige wijze het land te besturen, wij dat beleid zullen blijven steunen en zelfs, ik heb dat meermalen uitgesproken, onder daartoe geëigende omstandigheden, zullen instemmen met het tot inzet der verkiezingen maken van dit Kabinet. Onder de geëigende omstandigheden, dat betekent dat de teneur van het beleid in voldoende mate de geest van het liberalisme moet ademen, dat is de geest van de vrijheid. Vrijheid zonder verantwoordelijkheid is geen vrijheid maar de jungle waarin vrijheid bestaat voor slechts enkelen. Vrijheid zonder verdraagzaamheid is onbestaanbaar en wie kan vrijheid voor allen aanwezig achten wanneer niet de sociale rechtvaardigheid er borg voor Staat dat die vrijheid geen loze kreet is?

Het moderne liberalisme heeft een grootse taak voor de toekomst - nabij en veraf. De onvrede en de onlust die de wereld schijnen te beheersen, juist in de wel varende landen, komen voor een deel voort uit het gevoel niet te weten wat nog de zin van het leven is, niet meer zelf te beslissen maar geleefd te worden. Juist het liberalisme wenst verantwoordelijkheid, dus keuzemogelijkheid, voor ieder. Men zegt wel: naarmate de welvaart stijgt en er minder gewerkt behoeft te worden, moeten de staatsuitgaven stijgen. Meer en meer zal de bevrediging der behoeften een collectief verrichte taak worden.

Ik bestrijd dat. Zeker, naarmate de welvaart stijgt zal er meer en beter onderwijs nodig zijn, het is zelfs een voorwaarde voor de vooruitgang. Zeker, er zullen meer auto's

zijn en betere huizen worden verlangd en de vrije tijd eist de mogelijkheid die te besteden. Zeker: de Staat zal hoge uitgaven moeten blijven doen. Maar anders dan nu; het lijkt me hoogst aannemelijk dat een verschuiving inde Staatstaak zal kunnen, neen, zal moeten optreden.

Naarmate de burgers zelf ir staat moeten worden geacht tal van zaken te regelen en te betalen, moet dat ook gebeuren. Ik denk aan het wonen, aan bepaalde sociale voorzieningen zoals eerste ziekte- kosten, kinderbijslag, maar ook aan voorzieningen voor cultuur, sport en recreatie. Oh, er zullen altijd groepen zijn wier welzijn alleen op basis van solidariteit tot stand kan komen, maar een veel grotere mate van zelfstandigheid van het gros der burgers zal kunnen, en als het kan dan ook moeten bestaan.

Wanneer het waar is, Mijnheer de Voorzitter, dat een deel van de onvrede, zoals ik zei, voortkomt uit het gevoel van ingekapseld te zijn in een ondoorzichtig bestel waarin weinigen beslissen over lot en leven van velen, dan ligt in het liberale denken het antwoord op die onvrede. Ik zou het op hoge prijs stellen indien de V.V.D. zou besluiten een studie aan dit vraagstuk te wijden. Een blauwdruk van de toekomst zal het niet kunnen worden, maar een duidelijk geconcretiseerd liberaal toekomstbeeld zou er wel het hoogst gewenste resultaat van kunnen zijn. Het is een arbeid die ligt in het verlengde van ons Liberaal Beraad maar, naar mijn oor- deel, buiten het terrein daarvan. Beter dan tot nu toe zou op die wijze het liberale beleid in een kader worden gevat en voor de kiezers meer zichtbaar, meer begrijpelijk en consequent worden.

Duidelijker dan kennelijk tot nu toe het geval is, zou blinken dat het liberalisme voor alle burgers is en geen specifieke belangen dient. Duidelijker zou ook, meen ik, worden dat het liberalisme in zijn streven naar meer vrijheid en eigen verantwoordelijkheid toekomstgericht en dus vooruitstrevend is. Blijken zou dan ook, dat de moderne en open maatschappij, waarnaar zo velen zeggen te streven, nooit bereikt zal worden, wanneer men alle taken en verantwoordelijkheden bij de overheid legt, maar alleen wanneer het inspraak verlangende individu in de gelegenheid wordt gesteld zelf zijn eigen verantwoordelijkheden te dragen.

Een dergelijke studie zou kunnen aantonen dat de weg naar de toekomst niet moet worden geprojecteerd langs lijnen die worden aangegeven door een collectivistische planmatigheid, noch middels een pragmatisme dat vanuit zijn koele efficiency het individu naar de achtergrond schuift, maar dat die weg moet worden uitgestippeld in een

samenspel van vrije mensen, die bereid en in staat zijn hun eigen verantwoordelijkheid te dragen. Langs die weg lijkt mij de oplossing te vinden voor problemen waarmee veel Westerse landen worstelen.

Wie ziet dat een aantal mensen, ouderen maar vooral jongeren, zo ontevreden zijn met de bestaande samenleving, dat zij zeggen te streven naar chaos, revolutie zonder doel, of een communistisch bestel waarvan de slaafse aard ons niettemin dagelijks voor ogen
wordt gesteld;
wie ziet dat meer en meer sprake is van buitenparlementaire, en in wezen vaak anti-parlementaire actie;
wie ziet dat gedragsregels die jarenlang hebben gegolden als uitvloeisel van een bepaalde opvatting van goed en kwaad, worden ontkend zonder dat een ander fundament onder het gedrag wordt geschoven;
die moet tot de slotsom komen dat wij ons moeten inspannen om precies te weten te komen wat' er aan schort en om een oplossing te vinden.

Voor alles zullen wij de democratie moeten verstevigen. Democratie is niet, zoals wel eens is gezegd, de minst slechte regeringsvorm, nee, het is de beste die bestaat. Ondermijnen van de democratie is geen nieuw spel en de wereld heeft er bittere ervaringen mee. Natuurlijk gaan de zaken langzaam in een democratie - dat is: in een bestel van regeren door te overtuigen. Het moet duidelijk zijn dat, wil men de mening van het volk een rol doen spelen, er veel geschreven en gepraat moet worden, dat er dan telkens wijzigingen moeten worden aangebracht, kortom dat er veel tijd nodig is voor een beslissing. En ook is het duidelijk dat in een democratie de ontwikkeling en niet de omwenteling aan de orde is, dat de besluiten gematigd zijn en niet radicaal, omdat de radicalen altijd de minderheid vormen. Ook zij zullen moeten begrijpen dat democratie betekent regeren bij meerderheidsbesluit met eerbied voor en bescherming van minderheden. Wie dat alles overboord wil zetten, wil in feite regering door weinigen over velen. En dan is verandering langs democratische weg niet meer mogelijk.

Ik meen dat dit Kabinet deze problematiek ziet en zijn beleid mede daardoor laat bepalen. Dat eist een open maar beginselvaste houding. Dat eist een evenwichtig beleid tegen alle oppositie in die het evenwicht maar een onbetekenende, saaie zaak vindt.

Dat streven naar evenwicht is duidelijk neergelegd in het regeringsprogram. Daarin past de stelling dat de overheidsuitgaven niet sneller mogen stijgen dan de groei van het

nationale inkomen, de enige methode tot nu toe bedacht om te voorkomen dat zoetjes aan welhaast alles voor en niets door de burger wordt gedaan. Dat het, na de periode van het Kabinet-Cals, niet eenvoudig zou zijn binnen dat raam terug te keren, heb ik in Maastricht reeds betoogd. De eerste schrik van dat beleid van het Kabinet-Cals is al weer verge ten en van alle kanten wordt aangedrongen op financiële steun voor alles onder de zon. Velen, ook V.V.D.-ers, in velerlei functie anders dan als partijlid, oefenen regelmatig druk uit tot het ver- hogen der uitgaven: in gemeentebesturen, in msatschappelijke organisaties in het verband van streek of provincie.

Meer geld voor de gemeenten: zij moeten immers de bewoonbaarheid garanderen.

Meer geld voor de wegen: wij allen maken er gebruik van en willen geen minuut wachten.

Meer geld voor onderwijs: bet gaat om de toekomst van ons volk.

Meer geld voor cultuur: in deze vermaterialiseerde tijd is immers cultuur als brood.

Meer geld voor recreatie: we kunnen ons in onze vrije tijd niet zelf bezig houden. .

Toegegeven: meer geld voor defensie komt er slecht af. Wie wil nu meer geld aan defensie besteden? Alleen de zot die inziet dat zonder defensie al heb andere niet meer bestaat.

Verder: voor alles meer, alsof het Kabinet een ezeltje poepje op stal had staan.

Toch is er ondanks al die verlangens succes geboekt: de stijging der uitgaven is in de begroting voor 1969 teruggebracht tot de grens van de 6% stijging die in het regeringsprogram was aangegeven. Dat heeft echter nog geen rust gebracht. De invoering van de BTW werd door de consument als een drukverzwaring gevoeld, al is d3t niet zo. Het is een verschuiving, waardoor in de komende jaren het investeringsklimaat voor het bedrijfsleven, dus de kans op welvaartsgroei, beter wordt. De opeenvolgende beslissingen om de BTW in te voeren zijn genomen door de Ministers van Financiën Vondeling, Zijlstra en Witteveen. Het komt mij voor dat de P.v.d.A. de eerstgenoemde gemakshalve maar vergeet om beter demagogie met de BTW te kunnen bedrijven. Een andere zaak is dat over het totaal van maatregelen per 1 Januari 1969 een betere voorlichting van het publiek had moeten zijn gegeven. Dat zou veel misverstand en on- rust hebben kunnen voorkomen.

In het gegeven financiële kader moet het Kabinet eensgezind zijn beleid uitvoeren. Ik kreeg de overtuiging dat, ondanks alle moeilijkheden, die eensgezindheid bestaat. Dat is nodig voor het vertrouwen. Wanneer wij bovendien naast elkaar zien dat de begroting

van 1966 een (relevante) overschrijding heeft opgeleverd die meer dan vier maal zo groot was als die over de begroting 1968, dan mogen wij zeggen op de goede weg te zijn en dan mogen wij het Kabinet, in het bijzonder de Minister van Financiën, gelukwensen. Het is slechts een voorlopige gelukwens, want het doel is nog niet bereikt.

Het centraal economisch plan 1969 spreekt duidelijke en harde taal: Naast de vermijding van overbesteding dient doorbreking van de loon-prijsspiraal, zoals deze zich thans aftekent, derhalve als een essentieel doel te worden beschouwd, niet in de laatste plaats terwille van de werkgelegenheid en de groei.

Dat liegt er niet om en het is een waarschuwing aan bedrijfs- leven en overheid. Het Kabinet-Cals is gevallen omdat het ver- trouwen ontbrak dat zijn beleid de werkgelegenheid en de groei niet in gevaar bracht. Dit Kabinet kan en mag de loon-prijsspiraal niet dulden - de regeringspartijen kunnen en mogen dat evenmin. Wie alleen populaire beslissingen wil nemen of verdedigen schaadt de belangen van ons volk. Voorkomen moet worden dat 1970 de lasten krijgt te dragen van wat in dit jaar verkeerd gaat. Terecht heeft het Kabinet besloten de vrije loonvorming een royale kans te geven. Terecht is geen algemene prijsstop afgekondigd; de onbillijkheden en de verstarring die zulk een maatregel veroorzaakt en de on- mogelijkheid om effectieve controle uit te oefenen, maken zo'n maatregel tot een laatste redmiddel. Terecht heeft het Kabinet de conjunctuur afgeremd met een aantal maatregelen. Terecht ook heeft het Kabinet een bewust en voorzichtig werkgelegenheidsbeleid gevoerd, tegen de aandrang van de oppositie in om vele malen meer geld aan het bevorderen van de werkgelegenheid te besteden. De werkloosheid is gelukkig sterk teruggelopen, dank zij de daarop gerichte maatregelen en de verbeterde economische toestand. Waren de eisen van de oppositie ingewilligd, dan was de toestand nu reeds volstrekt uit de hand gelopen.

Dat heeft dus het Kabinet allemaal terecht gedaan. Maar,
Mijnheer de Voorzitter, thans moet worden waargemaakt de doelstelling van evenwicht, ook in de economische groei, omwille van de werkgelegenheid, omwille ook van al diegenen die weerloos slacht- offer worden van de geldontwaarding. Men noemt overbesteding en inflatie wel allemanszonden - ieder werkt er aan mee. Zo’n naam geven, dat helpt niet. Dat lijkt meer op verontschuldigen dan op aanpakken. De regering mag zich niet tot die "alleman " laten rekenen. De V.V.D. wil zich daartoe niet laten rekenen. Een gericht beleid, een matiging én van de prijzen én van de lonen, is

geboden.

In een bewust evenwichtig beleid hoort ook een bewust evenwichtig belastingbeleid. Niet voor niets is bij de Kabinetsformatie 1967 afgesproken dat gestreefd zou worden naar een werkelijke verlaging van de loon- en inkomstenbelasting, maar dat een herziening van de tarieven in het verband van de progressie en de geldontwaarding geboden is. De burger gaat immers door de inflatie bij gestegen inkomsten minder in koopkracht vooruit dan zonder de inflatie het geval zou zijn. Maar wel betaalt hij meer belasting, ook over dat bedrag waaraan hij niets heeft. Die burger is bij deze correctie in de hoogste mate gebaat - hij heeft er recht op. Daarbij komt dan nog dat de stijging van de belastingdruk die langs deze weg
tot stand komt, buiten de besluitvorming van regering en parlement
blijft. Ook al wordt blijkbaar met name in de A.R.P. door sommigen anders over deze zaak gedacht, ook al zijn er schoten voor de boeg gelost, voor mij Staat vast dat regering en regeringspartijen de gemaakte afspraak zullen moeten nakomen.

Ik herinner er aan dat de V.V.D., en niet de V.V.D. alleen, in haar verkiezingsprogramma's heeft gepleit voor verbetering van de positie van hen, die noch de stijgende belastingen, noch de andere lasten die hen drukken, effectief kunnen afwentelen. Ik bedoel de zelfstandigen, vooral ook de landbouwers, toch reeds binnen de E.E.G. vals beconcurreerd.

Daarom is het goed dat het Kabinet deze speciale problematiek door een staatscommissie zal laten onderzoeken en daarom verheugt het ons dat de vrijstelling van registratierecht voor de overdracht van onroerend goed van ouders op kinderen in de landbouw alvast is gerealiseerd. Ook daarom verheugt het ons dat, mede op onze her- haalde aandrang, nu eindelijk bezien gaat worden hoe de fiscale positie van de gehuwde werkende vrouw kan worden verbeterd.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, bij al deze deels principiële deels incidentele wijzigingen weten we toch dat de meest doeltreffende methode om de in de kring der zelfstandigen bestaande noden het hoofd te bieden ligt in wijziging van de progressielijn. Deze problematiek dient rustig en zonder emoties bezien te worden. Alleen zij die sterk collectivistisch denken zullen daartegen bezwaar maken. Juist diegenen die de eigen kracht van de individuele burger de beste motor voor de vooruitgang achten, willen in die motor geen zand werpen. Ik weet heel goed dat een betekenende verlaging van de totale belastingdruk niet wel mogelijk is. Het moge zo zijn dat er geen enkele

wetenschappelijk verantwoorde objectieve methode bestaat om zo iets volmaakt subjectiefs als "het juiste verzorgings- niveau van de bevolking" vast te stellen, een feit is dat in de Westerse ontwikkelde landen de belastingdruk niet veel verschilt.
Dat geeft dus proefondervindelijk aan, dat men in het algemeen niet met minder toe*kan.
Een groot verschil is er wel in de drukverdeling. Wanneer wij in E.E.G.-verband toch naar een verschuiving van directe naar indirecte belastingen moeten, dient daarbij betrokken te worden het probleem dat ik noemde. Mits het sociaal verantwoord is, geven wij daarom aan een verschuiving ook de voorkeur omdat daarmede de burger weer een stukje beslissingsbevoegdheid terugkrijgt.

In datzelfde streven past het voornemen van het Kabinet om subsidies ten goede te doen komen aan hen, die ze nodig hebben en niet aan hen die daar zonder kunnen. Dat zo iets in onze verzorgings-
Staat niet gemakkelijk te bereiken is, is wel gebleken. Toch zal ook in dit opzicht het program dienen te worden uitgevoerd.

Dat daarnaast de sociale voorzieningen een steeds toenemend astronomisch bedrag kosten, zien wij met zorg. Ook hier geldt, dat voorzieningen alleen ten goede moeten komen aan hen, voor wie zij zijn bedoeld. Daaraan mankeert nogal wat, dat is in de laatste tijd gebleken. Het moge hen die misbruik maken, duidelijk zijn dat zij de gehele sociale voorzieningsstructuur in discrediet brengen. Maar ach, wie misbruik maakt stoort zich aan dergelijke bezwaren niet. Zou het waar zijn dat het misbruik toeneemt, dan duidt dat op een zeker moreel verval en dan is daarin, welhaast meer nog dan in de financiële gevolgen, een reden gelegen om te zorgen dat het misbruik ophoudt.

Mijnheer de Voorzitter, Kabinet en parlement staan voor een aan- tal zeer moeilijke beslissingen op binnenlands terrein, waar iedere zaak weer samenhangt met alle andere. De vertrouwensband tussen Kamerfractie en Kabinet, zo nodig voor een stabiel beleid, wordt het best gewaarborgd door het vertrouwen in de ons geestverwante bewindslieden. Een vertrouwen dat wij bezitten.

Minder dan ooit echter kan Nederland zich bij uitsluiting bezig houden met de eigen binnenlandse zaken. Het gewicht komt steeds zwaarder te' liggen in de internationale sfeer. En daar, meer dan in het binnenland, wordt duidelijk hoe gering in wezen de directe invloed is die welk land dan ook kan uitoefenen, zeker een klein land als het onze, dat voor zijn bestaan en welvaart zo sterk afhankelijk is van de wereld. Het conflict tussen wat men als ideaal ziet en wat men in werkelijkheid kan en wil bereiken is

voortdurend voor de ongeduldigen onder ons zeer frustrerend. Toch wijs ik U op dat conflict. Het geeft aanleiding tot bittere discussies zonder wezenlijke betekenis. Men kan zijn militaire bondgenootschap niet verzwakken door een niet-democratische bondgenoot, op een strategisch kernpunt gelegen, uit te stoten. Daar ligt het conflict levens- groot op tafel. Het gaat om eigen vrijheid en veiligheid tegenover de prijzenswaardige drang alle volken de democratie te schenken.
Mijn bedoeling is U de betrekkelijkheid van onze buitenlandse politieke mogelijkheden te schilderen en dan te komen tot onze op- vattingen, zover voor die politiek van belang.

Liberalen zijn democraten, geen totalitaire regeringsvorm is voor ons aanvaardbaar, zij het die van rechts of die van links.
Wij keren ons tegen de regimes van Span.je, Portugal, Griekenland - niet minder tegen die van Rusland, Cuba, communistisch China. Voor wat de laatsten betreft komt als oorzaak voor die houding daarbij ook de wetenschap dat wij handelen uit zelfbehoud.

Mijnheer de Voorzitter, er is binnen de totaliteit van communistische landen een grote verandering opgetreden. Althans zo lijkt het. Tussen Hussen en Chinezen is de spanning zodanig groot geworden dat grensincidenten - met slachtoffers - en de op de van de dictaturen bekende wijze georganiseerde "spontane" demonstraties, compleet met het vernielen van ambassade-ruiten, plaats hebben gevonden. Wij weten thans minder dan ooit wat wij uit het Oosten te wachten hebben. Meende ik, tot voor kort nog, dat de Süssen in het voorjaar zouden gaan "oefenen" in Roemenië - mogelijk is dat gevaar nu geweken. Zeker is het niet en de houding van de Joego-Slavische President wijst er niet op dat hij gerust is. Het lijkt mij goed gewoon maar rekening te houden met een voortzetting van de Russische politiek ten aanzien van de satellietlanden. Ook een conflict met China kan de Russen niet ervan afbrengen hun invloeds- sfeer te handhaven, integendeel.

Ik reken daarom toch maar op een hachelijk voorjaar want,
Mijnheer de Voorzitter, het communisme kan niet toestaan dat een communistisch land de weg inslaat naar recht, naar democratie, naar vrijheid. Het gaat niet aan de bezetting van Tsjecho-Slowakije te schrijven op rekening van het aloude Russische imperialisme en zo het communisme daarvan vrij te pleiten. Hier alleen hebben Castro en Ho Tsjih Minh die bezetting goedgekeurd - zonder het communisme was die bezetting er nooit geweest, Niet de vrijheid maar de slavernij gaat in het rood gekleed. Een mildere houding van het Kremlin jegens het Westen, zoals wij die menen te bespeuren, is

uitsluitend het gevolg van de wens in de rugdekking te voorzien. Het is meeganomen maar geeft geenszins aanleiding te denken aan een fundamentele koerswijziging.

Terecht daarom heeft het Kabinet besloten duidelijk te maken dat Nederland een adequate NAVO wenst en daarom op het gebied van de investeringen tot een eenmalige verhoging van de uitgaven besloten. Omdat nog steeds betoogd wordt, en niet door de eerste de beste soms, dat de NAVO-versterking niet nodig, ja zelfs schadelijk is, acht ik het noodzakelijk ons standpunt nog eens duidelijk uiteen te zetten. Wij wensen ons land, onze democratische rechtsstaat, onze vrijheid te verdedigen, als dat moet ook met de wapenen. Wij zijn van mening dat een aanval in deze tijd niet van andere zijde dan van het communistische blok kan komen. Wij weten dat wij ons niet alleen staande kunnen houden en zijn daarom voorstanders van de NAVO. Wij zijn niet van oordeel dat slechts de nucleaire macht van de Verenigde Staten ons beschermt, maar dat juist de verschrikkingen van een kernwapenoorlog er de reden van zijn dat ieder land tot het uiterste zal willen wachten met het gebruik van strategische kernwapens. Die laatste opvatting brengt met zich dat de conventionele bewapening weer aan betekenis heeft gewonnen. Aangezien wij een kernwapenoorlog willen vermijden, zijn wij van oordeel dat de NAVO op het gebied van de conventionele wapens zo sterk moet zijn dat de landen van het Warschau-pact begrijpen moeten dat een avontuur met conventionele wapens of zinloos is omdat de aanval wordt afgeslagen of leiden moet tot een, ook door ben naar wij hopen niet gewilde, kernwapenoorlog.

Mijnheer de Voorzitter, bet is. altijd gemakkelijk de wens de vader van de gedachte te laten zijn. Angst kan er toe leiden maar te geloven dat "de Russen" zo kwaad niet zijn. Er waren er. in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog heel wat die zo over Nazi- Duitsland dachten. Hoe bedrogen kwamen zij uit!

De V.V.D. verlangt de vrede, zo goed als ieder weldenkend mens, maar niet de vrede tot elke prijs. Men mag vragen of niet in de jaren achter ons méér aan onze defensie bad moeten zijn gedaan.

Het is met de defensie-inspanning zo, en zo is het altijd geweest en zal het altijd blijven, dat een niet-agressief volk als het onze bij de afweging der vele kostbare staatszaken tegen-elkander zolang er geen oorlogsdreiging is liefst niet te veel aan defensie besteedt. Dat is nu democratie: de mensen willen bet niet en dus gebeurt bet niet. Israel, een volop democratisch land, besteedt relatief vele malen méér aan de verdediging en zonder morren; zij moeten wel en zien dat ook in. Rusland, een dictatuur, besteedt vele,

vele malen meer aan de bewapening: zij behoeven niet, maar de leiders willen het en bet volk kan niet morren.

Mijnheer de Voorzitter, ik noemde Israel. Het Midden-Oosten ver- keert nog steeds in gespannen toestand. Omringd door vijandige staten, belaagd door terreur in eigen land én daarbuiten, slaat Israel af en toe terug, met grote precisie en effectiviteit.
Het mag niet anders gaan dan dat de Staat Israel wordt erkend en zijn grenzen en veiligheid gewaarborgd. Zolang dat niet wordt aanvaard, blijft de brandhaard gevaarlijk en kan bet probleem der vluchtelingen niet worden opgelost. De houding van Generaal De Gaulle acht ik volstrekt verwerpelijk. Hij speelt ermee in de kaart van de Sovjet-Unie, zoals hij dat wel vaker doet, niet omdat bij een communist is, maar omdat hij meent op die wijze Frankrijk's rol in de wereld belangrijker te kunnen maken, Ik ben van mening dat in zaken als deze partij gekozen moet worden. Wij mogen niet aarzelen onze steun aan Israel duidelijk uit te spreken.

Mijnheer de Voorzitter, dezelfde Generaal De Gaulle blokkeert nu al jaren de intree van Engeland in de E.E.G. Het gevolg daarvan is een teruggang van bet Europese enthousiasme en een soort berusting in een niet-politiek verenigd Europa. Een Europa, dat wel
allerlei economische samenwerking bedrijft, een Europa waarvan de nationale belangen voor een belangrijk deel worden behandeld buiten de parlementen om, maar dat de zaken waar het wezenlijk om gaat niet aanpakt. Europa is een Europe des patries - niets meer - de Generaal heeft zijn zin. Iedere poging om hem te dwingen tot wijziging van zijn standpunt leidt tot schipbreuk op de echte of ver- meende nationale belangen der Vijf. Ik ben de mening toegedaan dat wij bereid moeten zijn nadelen, mogelijk slechts tijdelijke, te aanvaarden indien wij dat moeten doen om de impasse te door- breken. Een verenigd Europa, politiek verenigd en eensgezind op- tredend, zou zonder twijfel in de wereld van heden grote invloed kunnen uitoefenen. Een verdeeld Europa zoals nu, brengt het niet verder dan wat economische samenwerking, nog lang niet voldoende om zelfs dat ene doel, een krachtige Europese economische ontwikkeling, te bereiken.
Hoezeer ook de kansen slecht lijken, toch heeft de Liberale
Internationale besloten een poging te doen om samen met de Socia-
listische Internationale en de Christen-Democratische Europese
Uhie tot een initiatief te komen. Dezelfde gedachte was bij de
Christen-Democraten opgekomen. Ik hoop dat we er in slagen zullen.

Na het congres van Europese parlementariërs in Den Haag, dat mij een demonstratie van machteloosheid leek, is het waarlijk nodig.
Maar, Mijnheer de Voorzitter, voor de politieke .praktijk van nu hebben wij te rekenen met het Europa van nu en het Frankrijk van nu.
En als' ik spreek van Europa dan bedoel ik West-Europa. Met name bedoel ik dan het democratische West-Europa, geallieerd met de Verenigde Staten. Het is mijn overtuiging dat de verhouding van het vrije democratische Westen tot het onvrije communistische Oosten niet kan en niet mag worden bezien dan vanuit het kader van dat bondgenootschap. Men noemt dit standpunt wel een verouderd denken in machtsblokken en wijst dan op de verdeeldheid, de multipolariteit, in het communistische deel van de wereld, maar ik zie het niet als alleen voortkomend uit de opvatting van machtsevenwicht. Dat machts- evenwicht is belangrijk, want het gaat om onze vrijheid.
Maar er is meer. Er is het fundamentele verschil in opvatting omtrent de maatschappij tussen Oost en West. Zo min als er binnen de groep communistische landen eenheid heerst, heerst er eenheid binnen de groep van Westerse landen, dat weet ik. Maar in beide gevallen is er wel sprake van affiniteit, van gelijkgerichtheid, En ik vermag niet in te zien dat iets goed zou kunnen voortkomen uit toenadering van West-Europese tot Oost-Europese landen als die tot stand zou komen tegen het beleid van de bondgenoten in. Ik meen daarom dat een voortdurende consultatie met de bondgenoten voorwaarde is voor
de pogingen om met landen achter het ijzeren' gordijn tot een hetere verhouding te geraken.

Binnen ons NAVO-bondgenootschap, Mijnheer de Voorzitter, treffen wij landen aan die het predicaat democratisch niet waardig zijn: Griekenland en Portugal met name in Europa. Er mag geen twijfel over bestaan dat wij de dictatoriale regimes die daar heersen ver- oordelen. Een democraat kan nimmer enige vorm van dictatuur aan-vaardbaar achten. Pogingen om in die landen tot democratische regeringsvormen te komen dienen wij dan ook waar mogelijk te steunen Maar anderzijds mogen wij de harde werkelijkheid niet uit het oog verliezen; als het gaat om de militaire verdediging van het Westen kunnen wij die landen niet missen. Griekenland uit de NAVO zou een dusdanige verzwakking van de NAVO-positie rond de Middellandse Zee meebrengen, dat dit onverantwoord zou zijn. Deze opvatting houdt net zo min een goedkeuring in van het Portugese of Griekse bewind, als men zoiets zou hebben kunnen afleiden uit het verdrag

tussen Hitler en Stalin, of later het samen vechten van de vrije wereld en de Sovjet-Unie tegen Hitler.

Mijnheer de Voorzitter, op het stuk van de buitenlandse politiek lopen wellicht de meningen het duidelijkst uiteen. In de Partij van de Arbeid zien wij de stroming van democratisch socialisten die in de NAVO willen blijven tegenover een deel der Nieuw Linksers die eruit willen. Daar kunnen we nog zeggen: die Nieuw Linksers zijn dan Marxisten, ze willen revolutie, ze staan duidelijk aan de kant van Castro en Mao. Daarnaast echter is er de stroming van hen die een betere wereld wensen (alsof we dat niet allen doen) en willen geloven in de goedheid van alle mensen. Zij stellen zich voor dat met de communistische leiders valt te praten, ze willen dat Nederland op zijn eentje de D.D.E. erkent omdat dat praten dan makkelijker gaat. Een vreselijke vergissing. Met mensen die zo de gevangenen zijn van hun eigen machtsstructuren kan men als democraat niet echt praten. Zij spreken een andere taal en hebben een andere gedragscode. Het wordt tijd dat men dat inziet.

Het is met name op deze punten dat ik denk dat de scheiding in de P.v.d.A. welhaast onvermijdelijk is. In een politieke partij zijn altijd verschillen van mening, dat moet zo zijn wil die partij leven, maar als de grens is bereikt die aangeeft waar men met zijn politieke tegenstanders te doen krijgt, zijn politieke vijanden, dan kan men niet langer samen in een partij blijven.

Mijnheer de Voorzitter, dat wij dit jaar in Groningen bijeen zijn is net zo min toevallig als dat wij vorig jaar in Maastricht vergaderden. Zowel onze geestverwanten in Limburg als die in de Noordelijke provindes worstelen met problemen van deels gelijke aard. Zij verlangen, en terecht, grote aandacht voor hm gewesten. Die aandacht is er en de partij heeft er prijs op gesteld dat nog eens duidelijk te onderstrepen door de plaats van de jaarvergadering. Men spreekt wel over het Noorden als probleemgebied. Men kan met evenveel recht het overvolle Westen van ons land een probleemgebied noemen. Wie kennis neemt van de uitwerking die het leven en werken in grote stedelijke eenheden op de psyche van de mens heeft, ziet helder de tegenkanten van de mooie medaille die stedelijke agglomeraties in veel opzichten toch zijn. De problemen liggen hier anders, maar de oplossing ervan moet gezocht worden in verband met de randstadproblemen, niet los daarvan.

Het lijkt mij toe dat het beleid van het huidige Kabinet ook hier een beeld van evenwichtigheid geeft. Door voorgaande Kabinetten is een regionaal stimuleringsbeleid

begonnen en dat wordt door dit Kabinet voortgezet. Gunstige resultaten zijn er - alweer: de on- geduldige gaat het nooit snel genoeg - en ik constateer dat de werkgelegenheidssituatie in het Noorden in de laatste 10 ¿jaren duidelijk is verbeterd. De structurele werkloosheid is afgenomen.
Het vertrekoverschot uit het Noorden, dat in 1957-1962 gemiddeld 5700 personen per jaar beliep, was van 1963-1967 ongeveer 1000 per jaar. Uit een aantal kerngegevens blijkt dat het Noorden zijn achterstand op sociaal-economisch gebied tegenover de rest van Nederland inloopt. Eigen kracht, in deze gewesten in hoge mate voor- handen en gewaardeerd, moet de definitieve resultaten brengen, maar stimulering en steun vanwege de centrale Overheid is nog nodig. Het doel moet zijn niet een snelle schijngroei die bij de eerste de beste recessie weer wegsmelt, maar een structurele verbetering.
Een project als de Eemshaven zal in die ontwikkeling een belang- rijke motor zijn en daarom is het verheugend dat dit project voort- gang vindt.

Mijnheer de Voorzitter, de regering gaat van de 250 miljoen, die in de komende 4-jaar aan verbetering van de infrastructuur wordt besteed, ruim de helft naar het Noorden dirigeren. Wij hebben in de Kamer deze activiteiten van het Kabinet gesteund en gestimuleerd, overtuigd als we zijn dat die activiteiten voor Noord- en Zuid-Nederland, maar ook voor de randstad, van grote betekenis zijn. Wij hebben aan de gebiedsuitbreiding van de stad Groningen van harte meegewerkt omdat wij menen dat een grote stad stimulerend werkt op de welvaartsgroei in de wijde omtrek. Wij hebben voor dat doel ook aanvaard dat lang niet alle maatregelen populair waren: kleine gemeenten opheffen is niet populair, oude boerderijen onteigenen is vaak een bittere zaak, maar we meenden het Noorden en Nederland aldus het beste te dienen. Maar deze zaak van industriele stimulering is niet het enige vraagstuk dat hier om krachtige en bewuste aanpak vraagt. Er is nog het grote probleem van de Groningse landbouw. Tal van boeren in dit gewest zijn in een uiterst benarde, ja welhaast hopeloze toestand geraakt. Binnen de E.E.G. zijn het de Groninger akkerbouwbedrijven, die voor een deel staan aan de rand van de ondergang, worstelend met de concurrentie onder zeer ongunstige omstandigheden, die ik vervalste concurrentie wil noemen. Terecht heeft de V.V.D.-fractie bij monde van de heer Schlingemann nog verleden week een vurig pleidooi gehouden voor het nemen van maatregelen om aan de nood het hoofd te bieden. Bij de behandeling van de landbouwbegroting drong hij er op aan dat de

commissie Gaarlandt snel met resultaten zal komen; hij verlangde regelingen voor vlas, graszaad en lucerne in E.E.G.-verband en prioriteit voor de Groningse aanvragen om ruilverkaveling. Laat men in enkele gebieden als Oldambt en Hunzingo nu reeds de ontsluiting der per- celen verbeteren en laat men het verbouwen van grote graanschuren uit het ontwikkelings- en saneringsfonds subsidiëren.

Natuurlijk hebben wij gewezen op, ik noemde dat concurrentie- vervalsing, de wanverhouding die op fiscaal gebied ten opzichte van de boeren bestaat tussen andere E.E,G.-landen en Nederland. Mijnheer de Voorzitter, een inkomensverrnindering voor de goedgeleide bedrijven door prijsverlaging, in deze tijd van welvaarts- stijging, wezen wij met kracht van de hand.

Ik wil wel zeggen dat de V.V.D.-fractie precies zo zou hebben gesproken als wij niet-nu in Groningen bijeen waren gekomen, maar toch is het waar dat de plaats van deze vergadering allen in de V.V.D., bewindslieden, Kamerleden en partijleden duidelijk drukt met de neus op de problemen die hier bestaan. Dat zijn problemen die de aandacht van een partij als de onze, een partij die volks- partij wil zijn in de ware zin dus, een partij die zich ten doel stelt de bevordering van de belangen van alle bevolkingsgroepen en, natuurlijk, hoopt op steun uit al die groepen, ten volle waard zijn.

Het gaat immers in het Noorden om werkgevers en werknemers, om zelfstandigen en om al die groepen samen als burgers.

Bij lippendienst mogen wij het nimmer laten, zeker niet in dit geval. Dat zullen wij ook niet doen. Maar onze vrienden in deze gewesten mogen weten dat het niet, gelukkig niet, de Rijksoverheid is die het al regeert. Ook al klagen provinciale en gemeentelijke besturen over te weinig zelfstandigheid - terecht dikwijls - toch kunnen zij formidabel veel kracht ontplooien. Ook al voelen de burgers zich veelal ingeklemd door reglementen en voorschriften, toch kunnen zij formidabele initiatieven ontwikkelen. Dat kan alle- maal in een vrij land. De burgers hier zullen stellig alle krachten inspannen om hun gewest omhoog te stoten naar groter welvaart en toch eigen te laten blijven. Wij zullen hen in dat streven steunen.

Mijnheer de Voorzitter, wij leven in een moeilijke, zenuwachtige tijd. Hoewel datzelfde in vroeger jaren vele malen ook wel zal zijn gezegd, bekruipt mij toch wel eens het gevoel dat de onzekerheid, dat de tegenstellingen, dat het gevoel van niet-betrokken zijn of willen zijn bij de maatschappij, groter is dan ooit.

Juist nu, nu de vorderingen op het gebied van wetenschap en techniek zo geweldig

zijn dat binnenkort mensen op de maan zullen landen, dat harten en nieren worden overgebracht van de ene mens op de andere, dat het begrip "dood" een andere inhoud heeft ge- kregen, juist nu ontbreekt bij dat alles de noodzakelijke morele begeleiding.

Wat gaat men doen, op die maan? Gaat de eerst aangekomene toch een atoomkanon vandaar op de aarde richten?

Wat mag men doen met een mens? Mag men zijn persoonlijkheid veranderen, mag men hem, om welk hooggestemd doel ook te bereiken, zijn identiteit ontnemen?

Het is eigenlijk geen wonder dat velen geen weg meer weten in het leven. Zelfs niet dat zij tot extremistische ideeën komen.

Juist de generatie die noch oorlog noch een economische crisis als die van de dertiger jaren heeft gekend, juist de generatie dus die alleen maar toenemende welvaart, toenemend bezit, toenemende ge- hechtheid aan materiele zaken heeft gezien, zal onder die onzekerheid lijden.

Aan de hand van deze ontwikkeling dreigt de grondslag aan onze samenleving te ontvallen. Het kan, in die omstandigheden, gemakkelijk zijn te komen tot het ene of het andere uiterste; tot een vol- ledig vrijlaten van alles, tot een volslagen permissive society, waarin alles is geoorloofd, tot de dood van die samenleving er op volgt, of tot een welhaast Victoriaanse zedelijke gestrengheid.

Het liberalisme Staat noch het ene noch het andere uiterste toe. Het heeft zijn normen en waarden die in een mensensamenleving niet ongestraft kunnen worden verzaakt. Vrijheid in verantwoordelijkheid geeft die grens aan. Enerzijds kan het niet toetsen een opleggen door de Overheid - want het gaat in de politiek altijd om wat de Overheid doet of laat - van spelregels voor het persoonlijk gedrag der burgers zover dat geen invloed heeft op de rechten van andere burgers. Het zal ons lot zijn om telkens door de mensen van uiterst rechts en uiterst links te worden uitgemaakt hetzij voor vrij-denkers hetzij voor conservatieven.

Ik heb wel eens gezegd, Mijnheer de Voorzitter, dat het niet gemakkelijk was om een goed-liberaal te zijn. Daarmee heb ik niet bedoeld dat het liberalisme zo’n moeilijke, zo'n onnatuurlijke wellicht, politieke denkwijze zou zijn. Daarmee heb ik juist willen wijzen op die druk die bij voortduring op ons wordt uit- geoefend van uit de linkse en rechtse hoek.

leder mens is wel eens geneigd om. onder druk te bezwijken en dan maar, gemakkelijk, een extreem standpunt in te nemen.

Meer dan ooit ben ik overtuigd dat de V.V.D. niet onder die druk zal bezwijken en die

overtuiging put ik uit de hoop en moed gevende groei binnen onze partij naar waarlijk democratisch en open samenspreken en samenwerken,

Wat ook de toekomst brengen zal - politiek is een zaak van geduld en van resultaten op lange, termijn - mijn overtuiging dat het liberalisme de toekomst heeft is in de laatste jaren tot zekerheid gegroeid.